

JAN GAJEWSKI
Instytut Ekonomiki Rolnej
w Warszawie

REALIZACJA UCHWAŁ II KONGRESU NAUKI POLSKIEJ W DZIEDZINIE EKONOMIKI ROLNICTWA I EKONOMIKI GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ

Uchwała generalna w sprawie rozwoju nauki w Polsce na okres 10—15 lat podjęta przez II Kongres Nauki Polskiej w czerwcu 1973 r, stała się podstawą do szerokiego działania umożliwiającego doskonalenie procesu badawczego.

Obecnie na PAN spoczywa obowiązek wykonania analizy i dokonania oceny stopnia i zakresu realizacji uchwał II KNP oraz zaleceń sekcji i zespołów obradujących w ramach Kongresu. Przeprowadzenie tak rozumianej analizy i oceny umożliwi wywiązanie się z nałożonego przez XII Plenum KC PZPR na Polskiej Akademii Nauk obowiązku opracowania planu badań podstawowych na lata 1981—1985 i określenia warunków wykonania zadań badawczych.

W ramach dyskusji przed XII Plenum KC PZPR, Prezydium PAN uchwałą 6/78 z dnia 7.03.1979 r. postanowiło przeprowadzić ocenę realizacji zaleceń II KNP oraz nakreślić kierunki i warunki dalszego rozwoju nauki.

W związku z tym uważamy, że opracowanie nasze może się przyczynić do naświetlenia niektórych problemów nurtujących środowisko ekonomistów rolnych i zajmujących się gospodarką żywnościową, a tym samym dać materiał oceniający i wytyczający kierunki dalszych badań w wyżej wymienionych dziedzinach.

Dokonując analizy i oceny oraz formułując na tej podstawie wnioski i zalecenia na przyszłość chodziło głównie o:

- ocenę realizacji programów badawczych bieżącego pięciolecia i ich zgodności z wytycznymi II KNP;
- dokonanie analizy i oceny dotychczasowego stanu zaspokojenia oraz określenia przyszłych niezbędnych potrzeb w zakresie organizacyjnych, kadrowych i materialnych warunków rozwoju nauki;
- przedłożenie opinii i wniosków w sprawie programów badawczych na lata 1981—1985, przy uwzględnieniu tendencji rozwojowych nauki oraz projektów perspektywicznych programów rozwoju społeczno-gospodarczego naszego kraju.

Fic-2472

*Zgodność programów badawczych z wytycznymi II KNP
oraz zaawansowanie ich wykonania*

Biorąc za punkt wyjścia zadania, które zostały przedstawione we wstępie należy je jeszcze uzupełnić wnioskami jakie wysuwano pod adresem rolnictwa i gospodarki żywnościowej na obradach sekcji II KNP. Chodzi głównie o Sekcję Nauk Rolniczych i Leśnych oraz Sekcję Nauk Ekonomicznych, Demograficznych, Statystycznych oraz Organizacji i Zarządzania.

Stwierdzono, że rozwój nauk mikroekonomicznych jest uwarunkowany kierunkami i postępowaniem w rozwoju nauk ogólnoeconomicznych. Dlatego koncentrując się na problemach z zakresu mikroekonomiki, widzi się potrzebę prowadzenia prac badawczych o szerszym zasięgu tj. takich, które stanowiłyby podstawę do określenia przyszłego modelu rolnictwa. Wśród tych zadań za najważniejsze uznano:

— teoretyczne uzasadnienie społeczno-ekonomicznych przesłanek rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce

— analizę przemian struktury agrarnej naszego rolnictwa, tempo, formy i koszty jego uspołecznienia oraz prognozowanie przyszłej struktury agrarnej

— organizację i ekonomikę nowoczesnej gospodarki żywnościowej i poszczególnych jej ogniw z uwzględnieniem aspektów przestrzennych

— prognozowanie rozwoju produkcji rolniczej, jej kierunków specjalizacji i tempa wzrostu na tle potrzeb krajowych i międzynarodowego podziału pracy

— określenie zasad organizacji usług produkcyjnych dla rolnictwa oraz współdziałania rolnictwa z przemysłem przetwarzającym produkty rolnicze.

Problemy naukowo badawcze z zakresu organizacji i ekonomiki, rolnictwa i przemysłu przetwórczego natomiast powinny dotyczyć:

— zarządzania, ekonomiki i organizacji przedsiębiorstwa rolnego oraz przetwórczego, działającego w warunkach gospodarki socjalistycznej

— systemów ekonomiczno-finansowych dostosowanych do sposobu gospodarowania we wszystkich sektorach społeczno-gospodarczych rolnictwa

— form organizacyjnych gospodarstw uspołecznionych i indywidualnych na tle przemian w całej gospodarce narodowej

— planowania inwestycji oraz badania efektywności inwestycji, postępu technicznego, organizacyjnego i ekonomiczno-społecznego

— organizacji pracy i produkcji oraz zarządzania w przemyśle spożywczym przy wykorzystaniu ETO

— optymalizacji technicznego wyposażenia przemysłu spożywczego z uwzględnieniem kompleksowych zmechanizowanych i zautomatyzowanych linii produkcyjnych

— nowoczesnych metod tworzenia parametrów techniczno-ekonomicznych oraz normatywów, dostosowanych do potrzeb współczesnych technik planistycznych, zarządzania i kierowania rolnictwem oraz przedsiębiorstwem rolniczym.

W badaniach prowadzonych w latach 1973—1978 dominowały problemy z zakresu makroekonomiki rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Przykładowe grupy tematyczne i tematy realizowane od 1973 r. do 1980 r. w ramach problemów koordynowanych oraz badań własnych podajemy w załączniku nr 1.

Badania mikroekonomiczne natomiast koncentrowały się na problematyce gospodarstw indywidualnych, a większość badań wiązano z tematyką specjalizacji i kooperacji w gospodarce chłopskiej. Trzeba jednak podkreślić, że rezultaty dotychczasowych badań mikroekonomicznych mają charakter przyczynków nie umożliwiających opracowania pogłębionej syntezy. W wyżej omawianych badaniach w zupełnie niezadowalający sposób prezentowane były opracowania dotyczące ekonomiki i organizacji uspołecznionych gospodarstw rolnych. Wywołało to sytuację w której rozwój nauk makroekonomicznych i uzyskane wyniki z tej dziedziny wiedzy nie zostały wykorzystane należycie w mikroekonomice, a w związku z tym te ostatnie nie nadążają za teoretycznymi rozwiązaniami ogólnej ekonomiki rolnictwa.

Mimo zaleceń II Kongresu Nauki Polskiej nie były prowadzone badania nad planowaniem oraz efektywnością inwestycji rolniczych. W środowisku ekonomistów rolnych przeważał bowiem pogląd, że przy obecnym systemie ekonomiczno-finansowym obowiązującym dotychczas w rolnictwie polskim nie ma potrzeby badania efektywności inwestycji, uruchamianiu których decydują względy poza ekonomiczne, a nie rachunek ekonomiczny. Dopiero przeprowadzenie od podstaw reformy cen może umożliwić podjęcie tak ważnego problemu badawczego. Aczkolwiek są i inne głosy stwierdzające, że właśnie w tak niekorzystnym okresie dla rozwijania tego rodzaju badań należy je prowadzić, aby w odpowiednim czasie uzyskane rezultaty móc zastosować w praktyce.

Niezmiernie istotny natomiast jest fakt, że na podstawie badań z zakresu makroekonomiki rolnictwa i gospodarki żywnościowej można było opracować syntezę, która w postaci ekspertyzy na temat: „Ocena możliwości rozwoju produkcji rolniczej i wyżywienia kraju” została złożona w Wydziale V Nauk Rolniczych i Leśnych PAN. Podstawowe wnioski wynikające z tego opracowania postaramy się w skrócie przedstawić.

Przyczyn trudności rozwiązywania szeregu problemów w gospodarce żywnościowej należy doszukiwać się w niesprawności wykorzystania posiadanych zasobów i wiedzy, a tempo rozwoju produkcji rolniczej zależy głównie od możliwości podniesienia kultury rolniczej w gospodarstwach stosujących anachroniczne metody i środki techniczne. Podniesienie więc tempa wzrostu produkcji końcowej netto rolnictwa przyjąć należy za podstawową przesłankę decyzji w dziedzinie polityki rolnej.

Konieczne jest również kształtowanie rozwoju konsumpcji zgodne z oceną możliwości produkcyjnych rolnictwa. Niezbędne jest przy tym aktywne kształtowanie tempa wzrostu i struktury popytu na żywność według przesłanek nauki o żywieniu i możliwości produkcyjnych rolnictwa.

Realizacja programu wyżywienia ludności naszego kraju będzie możliwa wówczas, gdy tempo przemian ustrojowych w rolnictwie będzie umiarkowane, a stopień uspołecznienia rolnictwa w 1990 r. nie przekroczy 38%, natomiast udział zbóż w strukturze zasiewów powinien wzrosnąć do prawie 60%. Przy czym zmiana systemu gospodarowania w PGR powinna zmierzać do zapewnienia dodatniego bilansu zbożowego. Ponadto musi zaistnieć obniżenie lub przynajmniej utrzymanie się na dotychczasowym poziomie zbożochłonności produkcji zwierzęcej. Należy także wyrównywać dysproporcje w wykorzystywaniu czynników produkcyjnych, występujących między sektorami rolnictwa, regionami i poszczególnymi gospodarstwami. Uważa się również, że zwiększenie podaży technicznych środków produkcji dla rolnictwa może być obecnie mechanizmem silniej stymulującym produkcję niż zmiany cen na korzyść produktów rolniczych.

W uspołecznionej gospodarce rolnej zasadniczym problemem jest poprawa systemu ekonomiczno-finansowego i racjonalizacji systemu zarządzania. O kształcie nowego systemu zadecyduje to jak się określi miejsce przedsiębiorstwa w procesie zarządzania oraz jaki przyzna się mu zakres swobody ekonomicznej w ramach planu centralnego. System ten precyzować powinien jednoznaczne i adekwatne mierniki działalności przedsiębiorstwa na podstawie których będzie ono oceniane i rozliczane. W systemie tym należy określić niezbędne instrumenty ekonomiczne za pomocą których centralny szczebel zarządzania oddziaływałby na przedsiębiorstwo i sterował jego zachowaniem się. Aby zwiększyć efektywność gospodarowania, przedsiębiorstwu rolniczemu trzeba pozostawić pełną swobodę w wyborze form, środków i przedsięwzięć zmierzających do wykonania planu. Podstawowym więc zadaniem systemu ekonomiczno-finansowego powinno być umożliwienie wykonania przez przedsiębiorstwo planu produkcji i osiągnięcia planowanego ekonomicznego wyniku końcowego.

Ewidentnym dorobkiem ekonomiki rolnej jest i to, że udowadnia, iż

w warunkach stopniowej socjalizacji przebudowy rolnictwa rozłożonej na długi okres czasu, nie można zamrozić struktury agrarnej indywidualnych gospodarstw chłopskich. Wywarłoby to bowiem negatywne skutki produkcyjne, ekonomiczne i społeczne oraz zahamowało dalszy rozwój rolnictwa. Niezbędna jest więc aktywna polityka poprawy struktury agrarnej. Nie jest to bowiem sprzeczne z koncepcją socjalistycznej przebudowy rolnictwa, gdyż duże gospodarstwa indywidualne intensywnie prowadzone, szybciej dochodzą do socjalnej bariery rozwoju i bardziej są skłonne zmienić formy gospodarowania.

Na tempo wzrostu produkcji rolniczej ma również wpływ przepływ ziemi z sektora gospodarki indywidualnej do gospodarki uspołecznionej.

Dlatego postulaty wysuwane przez naukę podkreślają, że conajmniej połowa tej ziemi powinna ponownie trafić do sektora indywidualnego. Poza tym należy ograniczyć do minimum przepływ ziemi do Zespołowych Gospodarstw Rolnych SKR, które okazały się nieefektywną formą gospodarowania. Pozostałą część ziemi do zagospodarowania powinny przejmować PPGR lub RSP. Przy braku takiej możliwości należy ją przekazywać rolnikom indywidualnym.

Istotnym osiągnięciem środowiska ekonomistów rolnych są również próby związane z budową teoretycznych koncepcji funkcjonowania gospodarki żywnościowej oraz przestrzenne widzenie problemów związanych z gospodarką rolną i żywnościową.

Ponadto badania wykazujące właściwe reagowanie rolników indywidualnych na bodźce ekonomiczno-produkcyjne pozwoliły na wysunięcie poglądu, iż za pomocą instrumentów ekonomicznych można w gospodarce indywidualnej kreować strukturę produkcji rolniczej. Naturalnie wymagana jest ciągła analiza i doskonalenie systemu bodźców ekonomicznych szczególnie w tym sektorze rolnictwa.

Poza problematyką badawczą środowisko ekonomistów rolnych brało czynny udział w rozwiązywaniu konkretnych zagadnień występujących w bezpośredniej praktyce gospodarczej rolnictwa. Ten rodzaj działania obejmował zarówno makro- jak i mikroskalę rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Końcowym produktem tej działalności były ekspertyzy, oceny, projekty itp. Ekspertyzy dotyczyły np.: określenia możliwości produkcji i wyżywienia kraju, zmian w bilansie produkcji i przetwórstwa mleka na tle potrzeb konsumpcyjnych ludności, ekonomiki i organizacji przemysłu spożywczego i gospodarki żywnościowej w Polsce. Oceniano rolnictwo polskie w latach 1971—1975 i przedstawiono aktualne problemy jego rozwoju, dokonano również oceny dotychczas funkcjonującego systemu ekonomiczno-finansowego w rolniczych gospodarstwach państwowych. Projekty z reguły dotyczyły gospodarczego urządzenia gospodarstw państwowych i spółdzielczych oraz indywidualnych przy czym niejedno-

krotnie opracowywano również wytyczne do organizacji gospodarstw specjalistycznych na użytek WOPR. Ten rodzaj działalności przynosi obopulne korzyści zarówno nauce jak i praktyce bowiem naukowcy mogą nieść konkretną pomoc praktyce w organizacji produkcji rolnej i gospodarki żywnościowej natomiast sami mogą sprawdzać praktycznie wyniki swoich badań, uzyskiwać materiały do następnych prac badawczych oraz traktować ten rodzaj działalności jako źródło inspiracji w swoich poczynaniach naukowych.

Warunki realizacji badań

W uchwale generalnej II KNP stwierdzono między innymi, iż w procesie integracji zaplecza naukowo-technicznego powinno się usprawnić system organizacji i planowania badań, merytoryczną kontrolę oraz system informacji o przebiegu badań i uzyskiwanych osiągnięciach naukowych. W tej sytuacji postaramy się naświetlić trzy zagadnienia, które wydają się być istotne przy wykonywaniu badań z zakresu ekonomiki rolnej i gospodarki żywnościowej. Chodzi mianowicie o ocenę organizacji badań w ramach problemów koordynowanych, analizę systemu doskonalenia kadr i cenę materialnych warunków rozwoju wyżej wymienionych dyscyplin naukowych.

Organizacja badań w ramach problemów koordynowanych

Koordynacja badań idzie zwykle w trzech kierunkach:

- pierwszy z nich dotyczy koordynacji organizacyjnej, która polega na przygotowaniu planu czynności badawczych czyli rozdzieleniu zadań badawczych między różne placówki koordynowane przy czym należy zapewnić kompletność rozwiązań częściowych, aby w rezultacie uzyskać rozwiązanie całego problemu. Trzeba również zapewnić organizowanie przebiegu informacji o uzyskanych wynikach przy rozwiązywaniu poszczególnych tematów, zapewnić bieżący dopływ środków celem terminowego uzyskiwania wyników zadań cząstkowych itp.
- drugi zmierza w kierunku koordynacji finansowej która jest możliwa wówczas, gdy koordynator dysponuje odpowiednimi środkami, wówczas powinien opłacać tylko wykonywane prace dokładnie przewidując koszty
- trzeci natomiast związany jest z koordynacją merytoryczną, która w pierwszej fazie polega na sprecyzowaniu ogólnego problemu, podzie-

leniu go na tematy i zagadnienia badawcze oraz na zaplanowaniu końcowej syntezy zbierającej i uogólniającej wyniki badań cząstkowych. Istotnym elementem koordynacji merytorycznej jest posiadanie wyraźnie sprecyzowanego celu badań i sformułowanie szeregu rozwiązań hipotetycznych. Ponadto kontrola przebiegu badań, prawidłowości zastosowania metod oraz ocena uzyskiwanych wyników.

Tak pojęta koordynacja badań powinna umożliwić ustalenie zdolności i zakresu możliwości przeprowadzenia proponowanych badań przez placówki, którym się je zleca oraz umożliwić stwierdzenie czy zachodzi możliwość uzyskania wyniku syntetycznego. Jednak tak nie jest bowiem istniejące mechanizmy kontroli finansowej w systemach rządowych problemów badawczo-rozwojowych, problemach węzłowych i międzyresortowych są skierowane przede wszystkim na kontrolę przestrzegania przepisów finansowych co jest ważne, ale dalece nie wystarczające. Poza tym brak kontroli merytorycznej i kierowanie wielkich sum pieniężnych na badania stwarza okazję do brania pieniędzy za prace mierne, pośpiesznie wykonywane, a więc nie pogłębione. Brak tego rodzaju kontroli powoduje również sytuacje, które umożliwiają „sprzedaż” tych samych prac kilka razy jako tematów cząstkowych, które mogą być prezentowane w różnych, tematycznie pokrewnych problemach koordynowanych. Należy więc wyeliminować stosowanie urzędniczego trybu koordynacji badań naukowych preferującego kontrolę formalną z całym bagażem obciążeń biurokratycznych. W tym miejscu należy stwierdzić, że podczas funkcjonowania koordynowanych problemów badawczych konieczne jest praktyczne stosowanie stworzonych mechanizmów kontroli merytorycznej. Zachodzi również pilna potrzeba opracowania wskazówek z zakresu rachunku ekonomicznego badań i ustalenia sposobu pozwalającego na obliczanie ich kosztów. To jednak nie kończy listy wad wynikających z niedowładu praktycznej koordynacji badań naukowych. Rozbudowana kontrola formalna i finansowa badań koordynowanych wymaga bowiem odpowiednio zorganizowanej służby ekonomicznej i obsługi administracyjnej na którą jednak nie stać instytuty uczelniane, a instytuty resortowe mogą sobie na to pozwolić w minimalnym stopniu. Innymi słowy wyżej wymienione placówki naukowe nie są przygotowane do tego rodzaju działania.

Ze sprawami finansowymi badań wiąże się również sprawa limitów na prace badawcze ustalanych dla instytutów uczelnianych oraz narzutów, pobieranych od zleceń przez placówki, a zwłaszcza szkoły wyższe. Narzuty sięgają nieraz do 200%, co czyni operowanie sumami przeznaczonymi na naukę czystą fikcją, gdyż większość tych wydatków wcale nie dociera do placówek naukowych, lecz jest przejmowana przez administrację i skierowywana na inne cele. Limity natomiast powodują zahamowanie procesu badawczego w momencie jego rozpoczynania, gdyż większość prac zle-

conych dotyczy zbierania, kompletowania lub przetwarzania materiałów, danych lub informacji. Gdy więc na to zabraknie pieniędzy dalszy tok postępowania badawczego przestaje mieć sens.

Bardzo istotną sprawą jest również brak informacji bieżącej i periodycznej o pracach prowadzonych w niezależnie od siebie powołanych problemach koordynowanych, które są do siebie zbliżone tematycznie. Tego rodzaju brak informacji występuje również między placówkami i naukowcami, a koordynatorem w ramach jednego problemu węzłowego, międzyresortowego lub innego. Dlatego też uważamy, że poza koordynacją pionową powinna być również zorganizowana w określony sposób koordynacja pozioma między problemami koordynowanymi tematycznie pokrewnymi. Ponadto podstawowymi metodami koordynacji merytorycznej powinny być przede wszystkim wspólne seminaria oraz wymiana informacji o metodach i wynikach prowadzonych badań cząstkowych.

Poza tym opierając się na opinii naukowców ze środowiska ekonomiczno-rolniczego i gospodarki żywnościowej należy przyjąć, iż większość instytutów uczelnianych i innych placówek badawczych nie jest należycie wyposażona w aparaturę badawczą i nie jest przygotowana od strony administracyjno-ekonomicznej do podejmowania tematów wynikających z problemów węzłowych, resortowych i innych. Można więc wysunąć wniosek, że prace zlecone przez koordynatora zostaną zamówione także u osób nie dysponujących realnymi możliwościami przeprowadzenia badań. W takim razie należy przewidywać, że większość opracowań będzie miała charakter teoretyczny lub metodologiczny nie zweryfikowany na źródłowych materiałach badawczych, gdyż autorzy tych prac sami nie mają możliwości zbierania i ich przeanalizowania.

Wydaje się, że w tym miejscu można przedstawić opinię stwierdzającą, że jeśli chodzi o badania stosowane to czynniki gospodarcze mogą odpowiadać względnie wręcz decydować o priorytetach badawczych. W naukach podstawowych natomiast nie powinny tego czynić, gdyż nie są kompetentne w sprawach rozwoju metodologii i metodyki dyscyplin naukowych.

Aby wyjść z dotychczasowego impasu w organizacji badań naukowych trzeba by zapewnić większą ich kompleksowość i nie doprowadzać do krępowania inicjatywy badawczej pracowników nauki. Należałoby więc:

- obok tematów realizowanych w ramach zleceń przez jednostki koordynujące poważnie zwiększyć środki na podstawowe badania własne
- ustalić proporcje w finansowaniu badań koordynowanych i własnych
- zwiększyć rolę instytutów branżowych w realizacji badań kompleksowych

- zweryfikować i zmniejszyć liczbę przepisów prawnych i finansowych
- przydzielić środki na badania konkretnym wykonawcom z pozostawieniem prawa dysponowania nimi
- formułować z góry ważne problemy i tematy bardziej je różnicując
- dać możliwość zgłaszania tematów badawczych
- umocnić kontakty między ośrodkami realizującymi ten sam problem badawczy poprzez częstsze organizowanie merytorycznych dyskusji
- większą wagę przywiązywać do wzorowej informacji o prowadzonych badaniach na terenie kraju i za granicą
- zlecający badania powinien żądać tworzenia trwałych zespołów interdyscyplinarnych.

Doskonalenie kadr i materialne warunki nauki

Jednym z najważniejszych zadań przyszłości, jak stwierdzono w uchwale II KNP, jest radykalne podniesienie poziomu naukowego pracowników placówek naukowo-badawczych i dydaktycznych. Podniesienie jakości kadry naukowej można osiągnąć przez prowadzenie prawidłowego doboru absolwentów wyższych uczelni i przeniesienie z instytutów resortowych oraz wyższych uczelni pewnej liczby pracowników bez perspektywy rozwojowej. Duży nacisk należy położyć na organizację doszkalania młodych pracowników naukowych w przodujących instytutach naukowo-badawczych oraz uczelniach krajowych i zagranicznych. Perspektywicznie uzasadnione jest przyjęcie wzrostu liczby pracowników naukowych rocznie średnio o około 10% z równoczesnym zachowaniem właściwej proporcji między pracownikami inżynieryjno-technicznymi i naukowymi. Należy również stwierdzić, że z punktu widzenia ogólnego przygotowania do pracy badawczej, okresu wykonywania stopni naukowych oraz korzyści dla pracy naukowej jest asystentura. Najgorszą formą natomiast są stacjonarne studia doktoranckie, które mają charakter przedłużonych studiów uniwersyteckich. Kształcą one w sposób „szkolarski” i nie dają możliwości zetknięcia się z praktyką produkcyjną. W prowadzonych badaniach doktorant staje się wąskim specjalistą, który w wielu przypadkach jest przydatny w życiu gospodarczym kraju.

W prezentowanej w tym opracowaniu dyscyplinie naukowej w latach 1973—1978 stopnie naukowe zdobyło 40% zamierzających je uzyskać. Jeden samodzielny pracownik prowadził w tym okresie średnio 3 doktorantów, z tym że realizacja tematów koordynowanych nie miała wpływu ani na podniesienie ani na obniżenie poziomu naukowego wyżej wymienionych prac, i nie opóźniała terminu ich wykonania.

Na jakości kadry naukowej odbija się również brak personelu tech-

nicznego, którego czynności przejmują na siebie pracownicy badawczy. Niewłaściwe warunki stwarzają również bardzo niskie pensje pomocniczych pracowników naukowych, wbrew zapowiedziom poprawy ograniczenia etatowe, przeciążenie pracą dydaktyczną oraz brak możliwości uzyskania mieszkań dla przyszłych pracowników naukowych.

Jeśli chodzi natomiast o programy doskonalenia wiedzy z punktu widzenia potrzeb kadry specjalistów to można stwierdzić, że są one zbyt ogólnikowe i statyczne. Programy te wymagają stałego doskonalenia i ciągłej aktualizacji ponieważ należy je dostosowywać do zmieniających się warunków i potrzeb kształcenia. Innymi słowy ciężar gatunkowy zagadnienia polega na realnym zbliżeniu programów do autentycznej praktyki. Poza tym programy którymi się dysponuje obecnie napotyka się na trudności w sposobie ich realizacji. Ma na to wpływ między innymi jakość i liczba podręczników oraz pomocy naukowych. Brak bowiem podręczników opierających się o badania krajowe w nowoczesny sposób ujęte, brak również konkurencyjnych podręczników naświetlających te same problemy tylko w różny sposób. Jednym z powodów tego stanu rzeczy jest bardzo długi proces wydawniczy doprowadzający w zasadzie do tego, że po ich opublikowaniu nie mogą one być dobre bo są zdezaktualizowane. Podręczniki dostępne mają natomiast tak małe nakłady wydawnicze, że w zasadzie stają się niedostępne. Dlatego też uważamy, że praca nad podręcznikami powinna być w określony sposób preferowana, ich cykl wydawniczy znacznie skrócony, a stawki autorskie znacznie podwyższone.

Rozpatrując zagadnienie pomocy naukowych i dydaktycznych niestety i w tym względzie trzeba stwierdzić, że stan jest dalece niezadowolający. Brak lokali wywołuje ciasnotę, występujący niedobór pomocy dydaktycznych na ogół można jedynie dysponować kredą i tablicą. Brak aparatury audiowizualnej i elementarnych warunków technicznych nie mówiąc o EMC lub innej aparaturze specjalistycznej. Jeśli natomiast pomoce już są to brak laboratoriów i sal uniemożliwia ich stosowanie. Trzeba jeszcze stwierdzić, że materiały z prowadzonych badań naukowych w znikowym stopniu mogą być bezpośrednio wykorzystywane w dydaktyce. Zachodzi więc konieczność takiego ujmowania wyników badań aby również były one przydatne dla dydaktyki.

Współpraca z zagranicą

W materiałach II KNP podkreślono, że w procesie badawczym niepoślednią rolę odgrywają zagraniczne kontakty naukowe. Środowisko naukowców z dziedziny ekonomiki rolnej i gospodarki żywnościowej z du-

żym aplauzem przyjęło powyższe stwierdzenie rozszerzając w znacznym stopniu jego uzasadnienie. Podkreślono dobitnie, iż kontakty lub współpraca z zagranicą pozwala na:

- zapoznanie się z tymi metodami, które mogą okazać się korzystniejsze od już stosowanych lub wzbogacić istniejące
- konfrontację procesu badawczego i uzyskanych wyników
- szybszy przepływ informacji zwłaszcza z zakresu stosowanych metod badawczych
- zorientowanie się o postępie naukowym co może przyspieszyć badania własne
- porównania rozwiązań badawczych i sięgnięcie do innych rozwiązań
- rozszerzenie horyzontów myślowych i koncepcyjnych oraz wzbogacenie możliwości weryfikacji własnych badań i myśli.

Naturalnie przy takim podejściu do kontaktów zagranicznych powinny one mieć miejsce z krajami, które mają znacznie lepiej rozbudowane zaplecze naukowo-badawcze i techniczne i w których na wyższym poziomie stoi myśl naukowa. Tego rodzaju kontakty powinny dotyczyć konkretnych tematów i konkretnych ludzi którzy je opracowują, a wymiana myśli powinna odbywać się na zasadzie bezpośrednich kontaktów, a nie poprzez bliżej nie określoną „współpracę”. Jednak z roku na rok możliwości współpracy z zagranicą coraz bardziej się kurczą, a szczególnie dotyczy to młodych pracowników naukowych. Jest to wynikiem permanentnie zmniejszających się limitów funduszy dewizowych przydzielanych poszczególnym placówkom naukowym. Przykładowe tematy badawcze realizowane we współpracy z placówkami zagranicznymi podajemy w załączniku nr 2.

Wnioski w sprawie planu badań na lata 1981—1985

Zadaniem nauk rolniczych jest stworzenie przesłanek pozwalających na wzrost produkcji żywności. Problem ten musi być rozwiązany jednocześnie biorąc pod uwagę aspekt społeczny, ekonomiczny, techniczny i biologiczny. Można więc bez większego błędu przyjąć, że nowoczesne rolnictwo wymaga silnych związków z całą niemal współczesną wiedzą, a specyfiki należy doszukiwać się jedynie w szczególnych warunkach jego rozwoju. Ponieważ warunki te ciągle się zmieniają, w związku z tym w badaniach społeczno-ekonomicznych podstawowe problemy są wieczne i sale rozpatrywane z tym, że ciągle na tle zmieniających się warunków

działania. Obecnie np. istotny jest problem jak programować rozwój rolnictwa, aby przy jego wzrastającej efektywności ponieść jak najmniejsze straty związane z przebudową struktury agrarnej. Łączy się z tym również konieczność doskonalenia systemu zarządzania i sterowania rozwojem rolnictwa oraz gospodarki żywnościowej mając ciągle na uwadze wykonanie zadań produkcyjnych przedostatniej dekady naszego stulecia. Aby móc tego dokonać we właściwy sposób należy poddać analizie i ocenie dotychczasowy stan i na jej podstawie przedstawić wnioski i propozycje zmian zmierzających do usprawnienia funkcjonowania rolnictwa i gospodarki żywnościowej na różnych szczeblach zarządzania. Wnioski powinny dotyczyć również zmian w organizacji produkcji rolnej w skali sektorów, przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych oraz powiązań rolnictwa z rynkiem, przemysłem rolno-spożywczym i przedsiębiorstwami obsługi produkcyjnej oraz związków rolnictwa z innymi gałęziami gospodarczymi z nim współpracującymi. Chodzi więc o określenie ekonomicznych warunków wzrostu produkcji rolniczej w gospodarce chłopskiej i skupienie uwagi na systemie ekonomiczno-finansowym i kierowaniu rozwojem gospodarstw uspołecznionych, a zwłaszcza PGR.

Problematyka zagospodarowania ziemi również powinna znaleźć odzwierciedlenie w planach badawczych. Z punktu widzenia racjonalnego programowania zagospodarowania ziemi nieodzowne jest, aby problem ten znajdował odbicie zarówno w projektach poszczególnych jednostek produkcyjnych jak i w planach regionalnych, a przez te plany zagadnienie to powinno znaleźć należne mu miejsce w narodowym planie społeczno-gospodarczego rozwoju kraju. Zagospodarowanie ziemi powoduje bowiem zmiany w sektorowej strukturze rolnictwa co wywołuje konieczność przygotowania całego zespołu czynników biorących udział w tym procesie celem zabezpieczenia możliwości osiągnięcia wysokiej produkcji na ziemiach nowo przejmowanych. Istotne jest więc wypracowanie najkorzystniejszego modelu zarządzania stymulującego zagospodarowanie gruntów, prognozowanie i planowanie wielkości niezbędnych środków produkcji, siły roboczej itd. W tym przypadku trzeba bardzo mocno podkreślić fakt, że naukowcy nie mogą poprzestawać na badaniu zachodzących zjawisk natomiast w większej mierze powinni proponować zwariantowane rozwiązania dotyczące podstawowych zagadnień wiążących się z zagospodarowaniem ziemi uwzględniając przy tym sektory społeczno-gospodarcze występujące w rolnictwie. Naturalnie tego rodzaju poczynania powinny być poparte rzetelnie przeprowadzonym rachunkiem ekonomicznym.

Rozpatrując wyżej omawianą problematykę należy również poruszyć zagadnienie rolniczego użytkowania gruntów na glebach lekkich. Jest ono

bowiem szczególnie aktualne w sytuacji przejmowania tych gruntów do zagospodarowania przez gospodarstwa uspołecznione i dążenia do przeciwdziałania podupadaniu gospodarstw indywidualnych mających gleby lekkie. Z tych względów system gospodarowania na glebach lekkich jest tematem nader aktualnym w problematyce badawczej na najbliższe pięćciolecie.

Nie mniej ważne jest zagadnienie produkcji i gospodarki zbożowej w Polsce. Podjęcie tej problematyki w badaniach miałyby na celu zweryfikowanie ocen sytuacji oraz poglądów na sposób rozwiązywania problemu zbożowego.

Omawiając całokształt wyżej podanej problematyki koncentrowaliśmy się na zagadnieniach, które uważamy za najistotniejsze do rozwiązania w najbliższym okresie, natomiast propozycje bardziej szczegółowych tematów badawczych wysunięte przez środowisko naukowe reprezentujące ekonomikę rolną i gospodarkę żywnościową zostały zawarte w załączniku nr 3.

Na zakończenie chcemy bardzo mocno podkreślić, że specyficzny charakter omawianych w tym opracowaniu dyscyplin naukowych, rozproszenie terenowe i podziały resortowe dotyczące placówek badawczych powodują, że szczególnego znaczenia powinny nabierać społeczne środki oddziaływania naukowego a w szczególności komitety naukowe PAN. One to właśnie, co zostało niejednokrotnie sprawdzone wydają się najbardziej predysponowane do wytyczania kierunków koncentracji badań i właściwego ich rozdziału pomiędzy placówki naukowe działające w różnych systemach organizacyjnych. Od dłuższego czasu jednak komitety PAN zbyt mało angażują się w tworzenie i opiniowanie badawczych planów branżowych, resortowych lub uczelnianych względnie instytutowych. Wydaje się, że jest to naturalne w sytuacji gdy nauka rozwijana jest w ramach problemów węzłowych lub programów badawczo-rozwojowych, których kierownicy koordynujący badaniami sami decydują o ich jakości i odpowiadają za ich realizację.

Przykładowe grupy tematyczne i tematy realizowane w ramach problemów koordynowanych oraz badań własnych w latach 1973—1980

I. Grupy tematyczne i tematy występujące
w problemach koordynowanych

1. Dotychczasowe doświadczenia w dziedzinie społeczno-ekonomicznej rekonstrukcji rolnictwa.
2. Rozwój socjalistycznego sektora w rolnictwie i jego oddziaływanie na ustrojowe przekształcenia gospodarki chłopskiej.
3. Analiza procesów i sił przyspieszających i hamujących socjalizację chłopskiego rolnictwa.
4. Prognoza przemian strukturalnych w rolnictwie polskim.
5. Przestrzenne aspekty przebudowy rolnictwa i kształtowanie infrastruktury technicznej z punktu widzenia przyszłego socjalistycznego rolnictwa.
6. Polityka socjalna, rozwój kultury i oświaty na wsi.
7. Rola partii i jej instancji w kształtowaniu procesu socjalistycznej rekonstrukcji rolnictwa.
8. Handlowa obsługa rolnictwa.
9. Strategia rozwoju handlu wiejskiego.
10. Efektywność wykorzystania surowców w przemyśle spożywczym.
11. Substytucja w produkcji żywności.
12. Metody centralnego planowania i zasady funkcjonowania gospodarki rolnej.
13. Regionalne zróżnicowanie społeczno-ekonomicznej przebudowy wsi i rolnictwa.
14. Aktualne i perspektywiczne układy organizacyjno-produkcyjne w sudeckim rolnictwie.
15. Typy organizacji gospodarstw wielkoobszarowych a typy form osadniczych.
16. Zastosowanie metod matematycznych i ETO w systemie planowania i zarządzania PPGR.
17. Zastosowanie metod matematycznych i ETO do mechanizacji rolnictwa.
18. Sterowanie i zarządzanie przedsiębiorstwami rolniczymi.
19. Kierunki i efektywność przemian ekonomiczno-organizacyjnych państwowych gospodarstw rolnych.

20. Opracowanie podstaw urządzania obszarów wiejskich w systemie planowania przestrzennego.
21. Przestrzenna organizacja rolnictwa w Sudetach.
22. Studium metodyczne w zakresie wyodrębniania w przestrzeni rolniczych siedlisk produkcyjnych oraz ustalanie równowagi przestrzennej produkcji rolniczej.
23. Metoda przekształceń zagospodarowania przestrzennego wsi w oparciu o modele gospodarstw indywidualnych.
24. Czynniki rozwoju rolniczych spółdzielni produkcyjnych — formy organizacyjne i ich efektywność.
25. Organizacja produkcji zwierzęcej i pasz w gospodarstwach i wsiach specjalistycznych.
26. Organizacja produkcji zwierzęcej w nawiązaniu do stopnia i kierunku intensyfikacji produkcji rolniczej.
27. Organizacja i ekonomika różnych systemów chowu bydła mlecznego w warunkach technologii przemysłowej.
28. Organizacyjna i ekonomiczna ocena przemysłowych form chowu krów mlecznych.
29. Ekonomiczna efektywność ferm owczarskich o przemysłowej organizacji produkcji.
30. Organizacyjna i ekonomiczna ocena przemysłowych ferm tuczu trzody chlewnej.
31. Optymalna skala produkcji mleka w strefie podmiejskiej.
32. Handlowa obsługa produkcji ogrodniczej.
33. Rola handlu w formowaniu ośrodków gospodarczych na wsi.
34. Dobra trwałego użytku w racjonalizacji wiejskich gospodarstw domowych.
35. Opracowanie modeli oceny zysków i strat z tytułu niedoboru lub nadmiaru wody w produkcji roślinnej.
36. Badanie efektywności stosowania ciekłego azotu w przechowalnictwie artykułów żywnościowych.

II. T e m a t y b a d a ń w ł a s n y c h

1. Postęp techniczno-ekonomiczny w rolnictwie polskim w latach 1960—1980.
2. Metody analizy ekonomicznej w rolnictwie.
3. Zasady kompleksowego urządzania obszarów wiejskich.
4. Skala produkcji w gospodarstwie i przedsiębiorstwie rolniczym.
5. Podział kraju na rejony z punktu widzenia potrzeb planowania pracy w gospodarstwie rolniczym.
6. Zmiany w ilości i jakości siły roboczej w gospodarstwach indywidualnych, PGR i RSP w rejonach typowo rolniczych.

7. Ekonomiczne aspekty specjalizacji gospodarstw chłopskich w produkcji zwierzęcej.
8. Optymalizacja elementów przestrzennych na obszarze wsi.
9. Optymalizacja produkcji w ujęciu metod symulacyjnych.
10. Ekonomia i organizacja produkcji pasz na trwałych użytkach zielonych.
11. Optymalna organizacja gospodarstw chłopskich wyspecjalizowanych w produkcji mleka.
12. Programowanie inwestycji budownictwa rolniczego w regionie.
13. Zastosowanie metod matematycznych i ETO w planowaniu i zarządzaniu rolnictwem.
14. Badania nad czynnikiem ludzkim w rolnictwie indywidualnym.
15. Metodyka doradztwa rolniczego.
16. Środki obrotowe w przedsiębiorstwie rolniczym.
17. Produkcja rolna, wyżywienie i rynek rolny w Polsce w latach 1955—1977.
18. Tendencje w produkcji żywności i ich ekonomiczne implikacje.
19. Rachunek kosztów w przemyśle spożywczym.
20. Perspektywiczny rozwój przemysłu spożywczego.
21. Rozmieszczenie przemysłu spożywczego w Polsce.
22. Program rozwoju produkcji mleka w nadmorskim pasie województwa koszalińskiego.
23. Perspektywy produkcji przetwórstwa i spożycia mleka.
24. Optymalizacja dostaw surowca do zakładów mleczarskich.
25. Kierunki usprawnienia organizacji zbytu w przedsiębiorstwie mleczarskim.
26. Ekonomiczne podstawy rozwoju gospodarki rybnej.
27. Gospodarka rybna w przepływach międzygałęziowych.
28. Gospodarka rybna jako model zintegrowanego wycinka gospodarki żywnościowej.
29. Porównanie kosztów produkcji i efektywności inwestycji związanych z produkcją białka zwierzęcego w latach 1966—1973.
30. Dobór metod statystyczno-matematycznych do prac badawczych w warzywnictwie.

Załącznik nr 2

Przykładowe tematy badawcze realizowane we współpracy z placówkami zagranicznymi

1. Teoria rachunku ekonomicznego.
2. Formy rozrachunku gospodarczego w przedsiębiorstwach uspołecznionych.

3. Problemy intensyfikacji produkcji rolnej.
4. Rynek rolny.
5. Ekonomia i organizacja przemysłu spożywczego.
6. Optymalizacja procesów przetwórstwa żywności.
7. Sposoby sprowadzania różnych źródeł energii do wspólnego mianownika.
8. Zmiany w formach organizacyjnych przedsiębiorstw.
9. Zarządzanie przedsiębiorstwem rolniczym, ocena procesów produkcyjnych.
10. Opracowanie i wdrożenie metod matematycznych i ETO w ekonomice rolnictwa.
11. Rolnicze zagospodarowanie gnojowicy z ferm trzody chlewnej.
12. Racjonalizacja wiejskich gospodarstw domowych.
13. Ekonomiczne problemy rozwoju rolnictwa na zasadach przemysłowych.

Załącznik nr 3

Niektóre propozycje tematyczne do planu badań naukowych i prac dydaktycznych na lata 1981—1985

I. Propozycje tematów badawczych

1. Badania nad systemem sterowania produkcją rolniczą.
2. Społeczno-ekonomiczne aspekty rekonstrukcji rolnictwa polskiego.
3. Organizacyjno-ekonomiczne aspekty zagospodarowywania gruntów w rolnictwie polskim.
4. Zasady kompleksowego i przestrzennego urządzania obszarów wiejskich.
5. Zarządzanie przedsiębiorstwem rolniczym — jego efektywność i organizacja pracy kierowniczej.
6. Opłacalność kierunków produkcji w gospodarstwach spółdzielczych i indywidualnych.
7. Przydatność rachunku kosztów w praktyce przedsiębiorstw rolniczych.
8. Zarządzanie i system ekonomiczno-finansowy w państwowych gospodarstwach rolnych.
9. System ekonomicznego sterowania rozwojem indywidualnej gospodarki chłopskiej.
10. Kierunki i system organizacji produkcji w poszczególnych sektorach rolnictwa.
11. Koncentracja, specjalizacja i kooperacja produkcji w gospodarstwach chłopskich (indywidualnych i zespołowych).
12. System gospodarowania na glebach lekkich.

13. System powiązań pomiędzy rolnictwem, rynkiem i przemysłem rolno-spożywczym.
14. Obrót zbożem i paszami treściwymi w powiązaniu z kontraktacją zbóż i produktów zwierzęcych oraz importem pasz.
15. System usług produkcyjnych w rolnictwie.
16. Analiza dotychczasowych prognoz w dziedzinie wyżywienia kraju.
17. Zaopatrzenie aglomeracji miejskich w żywność.
18. Program rozwoju przemysłu spożywczego do 2000 roku.
19. Rozmieszczenie przestrzenne przemysłu spożywczego.
20. Metodyka określania zdolności produkcyjnych w przemyśle spożywczym.
21. Optymalizacja transportu wewnętrznego w przemyśle mleczarskim.
22. Racjonalizacja stanowisk pracy w przedsiębiorstwach mleczarskich.
23. Kierunki zmian w organizacji przedsiębiorstw rolnych i ich przyczyny.
24. Metoda analizy działalności gospodarczej przedsiębiorstw rolniczych.
25. Badanie stosowanych technologii w produkcji zwierzęcej z punktu widzenia energochłonności.
26. Informatyka w zarządzaniu rolnictwem i przedsiębiorstwem rolniczym.
27. Zastosowanie metod statystyczno-matematycznych i wykorzystanie ETO w pracach badawczych z zakresu rolnictwa.

II. Propozycje opracowań o charakterze dydaktycznym

1. Ekonomia rolnictwa (podręcznik).
2. Zarządzanie w rolnictwie (podręcznik).
3. Urządzenie rolne (skrypt).
4. Planowanie przestrzenne i ochrona środowiska (podręcznik i przewodnik do ćwiczeń).
5. Realizacja działalności gospodarczej w przedsiębiorstwie rolniczym (skrypt).
6. Koszty i kalkulacje rolnicze (skrypt).
7. Ekonomia budownictwa rolniczego (podręcznik).
8. Inwestycje rolne (podręcznik).
9. Polityka i organizacja spożycia ludności (podręcznik).
10. Ekonomia i organizacja przemysłu spożywczego (skrypt i przewodnik do ćwiczeń).
11. Ekonomia i organizacja produkcji zwierzęcej (skrypt).
12. Wybrane metody statystyki matematycznej w doświadczałnictwie warzywniczym i rolnym (podręcznik).
13. Nauka o pracy (podręcznik).